

Vojevůdce a reformátor dělostřelectva

„Otec rakouské artilerie“ Josef Václav kníže Liechtenstein (9. 8. 1696 Praha – 10. 2. 1772 Vídeň) se narodil jako syn polního podmaršálka Philippa Erasma z Liechtensteinu (1664-1704). Jeho otec sloužil v císařské armádě, bojoval v Itálii pod velením prince Evžena Savojského a padl v bitvě u Castelnovo (11. 1. 1704). Říká se, že mladý kníže Josef Václav „měl armádu v krvi“. Velký talent prokázal nejen v diplomacii, ale především ve vojenské taktice a organizaci armády. Měl i kulturní záliby, a tak se v jeho osobě spojily různorodé zájmy a záliby barokního šlechtice.

Po studiu na pražském Klementinu vstoupil v 16 letech do armády, ve které si v letech 1716-1718 vysloužil ostruhy ve válce s Turky a získal hodnost generálmajora. Později bojoval pod velením Evžena Savojského ve válce o španělské dědictví proti Francii. Mladý kníže se také zúčastnil války Habsburků o polské dědictví (1733-1738) a zde byl povýšen na polního maršála.

Pak se vydal na dráhu císařského diplomata a v roce 1735 odjel jako vyslanec do Berlína. Zde se mu podařilo uzavřít spojenectví císaře s pruským králem. Pak následovala jeho nejvýznamnější diplomatická mise, kdy byl v letech 1737 až 1741 vyslancem Rakouska na dvoře francouzského krále Ludvíka XV. ve Versailles. V průběhu této mise získal v roce 1739 od císaře Řád zlatého rouna.

Otec rakouské artilerie

Krátce po smrti císaře Karla VI. v září roku 1740 se ukázalo, na jak slabých základech rakouská monarchie stála. O habsburské dědictví se přihlásila řada států, i když předtím přijaly tzv. pragmatickou sankci. Za bojů o habsburské dědictví se kníže Josef Václav 17. května 1742 vyznamenal v bitvě u Chotusic nedaleko Čáslavi, kde velel pravému křídlu jízdy v hodnosti generála jízdy. Zde bylo rakouské vojsko poraženo stejně silným soupeřem především díky lepším puškám pruských jednotek a lepšímu a silnějšímu dělostřelectvu. Kníže Josef Václav nepochyboval, že „...ta mizérie byla zaviněna nedostatkem vyškolených důstojníků a chytré strategie, zvláště podstatně také nedostatkem materiálního zásobování a výzbroje...“.

Po této bitvě zpracoval odborné memorandum o dělostřelectvu, které předal Marii Terezií, a navrhl i kroky, které bylo třeba provést, aby se rakouská artilerie dostala na evropskou úroveň. Císařovna všechny jeho návrhy schválila a jmenovala ho roku 1744 vrchním velitelem dělostřelectva. To v té době bylo vyzbrojeno zastaralými děly (a navíc jich bylo málo), bylo špatně vycvičené, „vynikalo“ pomalostí střelby a nemělo jednotné velení.

Kníže Liechtenstein se energicky pustil do reformy podle pruského vzoru. Nejprve za-

Letos uplyne 300 let od vybudování dělostřeleckého cvičiště u Týna nad Vltavou a 265 let od zahájení reformy rakouského dělostřelectva Josefem Václavem, knížetem z Liechtensteina. Připomeňme si proto tohoto nejvýznamnějšího reformátora rakouské „artilerie“.

■ Portrét knížete a maršála Josefa Václava z Liechtensteina s Řádem zlatého rouna, za jeho vyslancké mise ve Versailles (Hyacinth Rigaud, 1740) (SFL).

čal shánět schopné dělostřelecké odborníky v habsburské říši i mimo ni. Získal tak například z dánských služeb Adolfa Nicolause svobodného pána von Alfson, Lucemburčana Johanna Theodora vom Rouvroy nebo nizozemského velitele dělostřelecké brigády Walthera von Waldenau. V Čechách získal bratry Ondřeje a Antonína Feuersteiny, kteří pocházeli z „dělostřelecké rodiny“, která se tímto řemeslem zabývala již tři generace.

Tito odborníci pomohli knížeti poměrně rychle navrhnout a provést potřebné kroky reformy. Rakouské dělostřelectvo, do té doby rozptýlené po celé Evropě a používající desítky typů kanonů, nyní čekala nová organizace, výcvik a výzbroj. Kníže vytvořil tři dělostřelecké brigády (německou, uherskou a italskou) a nizozemskou „National Artillerie“ a každá se skládala z osmi rot se samostatným zásobováním a dopravou. Velká pozornost byla věnována mobilitě dělostřelectva včetně dopravy munice.

Celkový počet 24 rot byl roku 1772 zvýšen na 30. Dále byl vytvořen jeden dělostřelecký pluk o třech praporech s osmi rotami a jedna minérská rota (120 mužů). Jejím úkolem bylo stavět na pochodech dělostřelectva mosty, opevnění a vydávat munici. V roce 1772 byla vytvořena ještě druhá minérská rota a obě byly spojeny do minérské brigády. Bylo také třeba zrušit zvláštní postavení dělostřelectva, které bylo v rakouské armádě spíše jakýmsi bratrstvem než druhem zbraně. Jeho privilegia byla zrušena a vojenská služba, mnohem delší než u ostatních druhů zbraní, byla zkrácena.

Dalším úkolem byla změna školení a výcviku důstojnického sboru a mužstva. Dělostřelci začali být vzděláváni v balistice, matematice a taktice, jejich schopnosti byly každoročně prověřovány na vojenských zkouškách a střelbách. Pro vzdělání dělostřelců byla nakoupena a vydávána řada knih a předpisů. Když se Jan Václav stal v roce 1748 hlavou svého rodu, umožnilo mu to v dalších letech investovat okolo 50 000 zlatých ročně do rozvoje „jeho artilerie“. Na vlastní náklady například vydal příručky pro dělostřelce.

Již roku 1744 byla založena Dělostřelecká brigádní škola, na které studovali absolventi *Ingenier-Academii* (založena císařem Karlem VI. v roce 1717 a zrušena roku 1918) ve Vídni. Kromě ní byly v roce 1756 založe-

■ Vyslancský kočár knížete Josefa Václava, dnes umístěný v Lichtenštejnském muzeu ve Vídni (SFL).

ny tři Brigádní dělostřelecké školy, což dokazuje, že přípravě důstojníků dělostřeleckva byla věnována velká pozornost. Dělostřelecké předměty se později vyučovaly i na proslulé Válečné akademii ve Vídeňském Novém Městě, kterou roku 1750 založila císařovna Marie Terezie.

Štáb dělostřeleckva sídlil v Českých Budějovicích a v nedalekém Rudolfově vznikla škola. Velké dělostřelecké cvičiště bylo u Týna nad Vltavou. Další posádky dělostřeleckva byly ve Vídni, Praze a Olomouci. O službu u dělostřeleckva neměla šlechta zájem, a proto se důstojníky artilerie stávali absolventi civilních škol, vojenské akademie nebo polytechniky pocházející zejména z měšťanstva. Rekruti museli umět číst a psát německy a být svobodní. Dvě třetiny dělostřelců pocházely z Čech, tedy ze země, která měla dlouhou tradici dělostřeleckva, již od doby husitských válek.

Zájem o těžkou a odborně náročnou službu mělo zvýšit velkorysejší finanční ocenění a nová kvalifikační kritéria používaná pro kariérní postup. V roce 1756 měla rakouská armáda okolo 142 000 pěšáků, 32 000 jezdců a 3 000 dělostřelců. Velitelský sbor tvořilo 27 polních maršálů, 12 generálů jezdeckva, 19 polních zbrojmistrů a 73 podmaršálků.

Kníže také investoval vlastní peníze do budování moderního zbrojního průmyslu. Ve Staré Huti u Adamova začal vyrábět unifikované dělové hlavně (z důvodu úspor bez zbytečných ozdob) a dělové náboje. Dosud existující roztržitost nejrůznějších typů a ráží děl kníže zmenšil na dvouliberní, tříliberní, šesti- a sedmiliberní děla. Tím se snížily náklady na výrobu kanonů a munice.

Pod jeho velením se rakouské dělostřeleckvo dostalo téměř na vědeckou úroveň. V laboratořích se vyvíjela a zkoušela nová složení střelného prachu, byly vyvinuty nové druhy děl, poprvé byly zavedeny prachové nábojnice. Pro vývoj a zkoušení děl a munice byl vytvořen Polní zbrojní úřad (*Feldzeugamt*). Jeho prvním ředitelem – *Feldzeugmeisterem* – byl v letech 1745-1750 jmenován **Antonín Feuerstein von Feuersteinberg**. V reformách pak pokračoval hrabě **Oldřich Kinský**. V roce 1778 bylo ve Vídni založeno vyšší dělostřelecké a ženijní učiliště, tzv. *Josefinium*.

Poprvé pruský král Bedřich II. poznal sílu „Lichtensteinova“ dělostřeleckva v bitvě u Kolína 18. června 1757. Jeho armádu zde „přivítala“ nečekaně přesná a mohutná palba císařského dělostřeleckva. Když král Bedřich II. zaregistroval palbu, prý řekl: „*Nepřítel má výhodu početní převahy a lepší dělostřeleckvo. Dělá Lichtensteinovi čest.*“ Pruské vojsko se zde nesetkalo se známými „starými Rakušany“, ale s mnohem lépe vycvičenou a vyzbrojenou armádou polního maršála Leopolda hraběte Dauna, při které stálo ten den štěstí.

„Velký depot“ u Týna nad Vltavou

V souvislosti s velkou reformou rakouského dělostřeleckva nechal kníže Josef Václav z Liechtensteinu přebudovat cvičiště v Týně nad Vltavou, asi 20 kilometrů na severozápad od hlavních dělostřeleckých kasáren v Českých Budějovicích. Svému účelu dělostřelecké cvičiště sloužilo v letech 1709 až 1866, později již jen jako skladiště, tzv. *Velký depot*.

Cviviště a tábořiště rakouských dělostřelců začínalo na místě dnešního barokního sousoší tzv. Kalvárie a končilo u cesty vedoucí z Týna nad Vltavou do Veselí nad Lužnicí. Dodnes se zde zachovaly místní názvy „Na Vartě“, kde kdysi stávala strážnice nebo „Šance“, v místě dodnes zachovaný stop po obranných valech a příkopech. Na cvivišti se nacházelo velké množství bašt, hradeb (ravelíny) a dalších obranných staveb, které sloužily ke cvičení dělostřelby. Za sousoším Kalvárie, asi 500 metrů severozápadně, si můžeme prohlédnout zbytky lapače kulí, tzv. „epolementu“, který zlidověl jako „pulmont“. Tento vzácně zachovaný prvek vojenské architektury 18. století tvořila vyvýšenina hlíny, chráněná z jedné strany vodním příkopem.

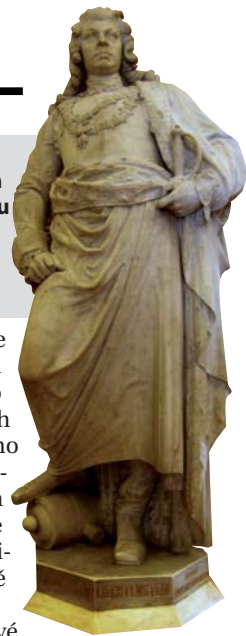
Tábořiště doplňovala kdysi honosná velká budova pro ubytování velitelů a vyšších důstojníků, za níž se nacházel park s jezírkiem, ze kterého se dodnes zachovala jen vodní nádrž. Nechyběly stáje, sklady a dílny, pekárna, hospodářský dvůr a také hospody. V okolí cviviště se jich nacházelo celkem 17 a dodnes se částečně zachovala jedna z nich – hospoda „Na Bídě“. Po zrušení cviviště v roce 1866 byla většina budov srovnána se zemí, zbylé se změnilly v trosky po 2. světové válce.

Na místě bývalé prachárny stojí nejzajímavější památka na dělostřelecký tábor – sousoší již zmíněné „Kalvárie“. Připomíná

■ Zbytky důstojnické ubytovny ve Velkém depotu u Týna nad Vltavou

■ Socha knížete Josefa Václava z Liechtensteina s dělovou hlavní u nohou připomíná jeho zásluhy o reformu artilerie ve vídeňském Arsenalu

neštěstí, které se přihodilo zde došlo 21. června 1753 v půl sedmé ráno. Tehdy došlo v dělostřeleckých laboratořích ke vznícení a výbuchu střelného prachu. Ohromná exploze zabil 80 dělostřelců a dalších 40 jich bylo těžce zraněno. Dne 6. srpna místo neštěstí navštívila Marie Terezie na cestě z Prahy, která pak dělostřelcům ve Vídni objednala pískovcové sousoší na památku jejich obětí.

Hlavní socha představuje kříž s Kristem stojící na zeměkouli obtočené hadem. Pod ní je znázorněn očistec se třemi tvářemi v plamenech. Vpravo od kříže je socha sv. Jana a vlevo socha Panny Marie Sedmibolestné. Autor sousoší je neznámý. V roce 1994 byly sochy restaurovány.

Přítel Liechtenstein

V roce 1745, již jako polní maršál, přijal kníže Josef Václav Liechtenstein velení vojsk v Itálii a zvítězil nad francouzsko-španělskou armádou v bitvě u Piacenzy (16. 6. 1746), po které si Rakousko udrželo kontrolu nad milánským vévodstvím dalšího půl století. V roce 1751 byl vyslán do Bruselu a o dva roky později byl jmenován velicím generálem v Uhrách. Marie Terezie si knížete Josefa Václava velmi vážila a oslovovala ho „*příteli*“. Jeho zásluhy o modernizaci rakouského dělostřeleckva připomíná nejen socha na čestném místě ve vídeňském Arsenalu, ale i tato báseň:

*Můj hrdina, ten často zřival,
Jak Evžen Turky bije,
A císařův pak prapor třímal
Na pláních Lombardie.
U Rýna Francouz neměl šajn,
Kdo je ten bohatýr:
Však byl to Wenzel Liechtenstein,
Statečný kanonýr!*

Josef Václav Liechtenstein se v roce 1718 oženil se svou ovdovělou sestřenicí **Annou Marií Antonií z Liechtensteinu** (1699-1753), ale všechny jejich děti zemřely. Proto přešlo vedení rodu na jeho synovce Františka Josefa I. (1726-1781) z moravskokrumlovské sekundogenitury. Kníže se dožil pozhnaného věku 75 let a zemřel 10. 2. 1772 ve Vídni. Jeho přičiněním se dělostřeleckvo stalo nejobávanější zbraní rakouské armády až do roku 1918 a čeští dělostřelci v ní hráli významnou roli.

Pavel Juřík

Foto: Archiv autora a SFL
(©Sammlungen des Fürsten von und zu Liechtenstein Vaduz – Wien)